

A Ruhásszekrényen át az Olümposzra II.

Fantasyregények az irodalom tananyag tanórai feldolgozása és az olvasóvá nevelés szolgálatában

Kiss Dávid

„Közhely, hogy a kultúra fogalma jelentősen átalakult az utóbbi évtizedekben. [...] Persze lehet azon keseregni, hogy a mai fiatalok már nem olvassák a klasszikusokat, [...] azonban azt is észre kellene vennünk, hogy milyen értékeket képes előállítani és közvetíteni ez a fajta kultúra.” (Keserű, 2021. 296–298. o.)

„A modern eposzok működnek, mert olvassuk őket, befogadjuk, hobbittá vagy varázslókká válunk, részesei leszünk egy olyan mitológiának, mely a mi nyelvünkön szólaltatja meg a kérdéseinket, s teszi mindezt úgy, mintha több ezer éves játékaikat húzná elő.” (Kusper, 2017. 125. o.)

„De hát ezek csak történetek – mondtam. – Mítoszok, amikkel a villámlást, az évszakokat meg ilyesmit magyaráztak. Amikben az emberek hittek a tudomány megjelenése előtt.” (Riordan, 2017. 68. o.)

Bevezetés

Tanulmányunk első részében felvázoltuk a hatosztályos gimnáziumi képzés nyolcadik évfolyama számára kidolgozott, alternatív görög mitológia tanegységünket, mely modern és kortárs fantasművek olvasásán és értelmezésén (a Ruhásszekrényen) át közelít a tananyag részét képező klasszikus mítoszok, mitológia (az Olümposz) felé. A tanegység három olyan regény (*C. S. Lewis: Az oroszlán, a boszorkány és a ruhásszekrény; J. R. R. Tolkien: A Gyűrűk Ura; Rick Riordan: A villámtolvaj*) tanórai tárgyalását használja erőforrásként, melyek – ahogy azt bemutattuk – számos ponton kapcsolódnak a mitikus hagyományhoz, miközben saját (regény-, film- és sorozat-) világukat is teremtik és magyarázzák, azaz maguk is mitológiát állítanak elő, mítoszként működnek, ezért élményszerű feldolgozásukra – népszerűségük, performatív és transzmediális létmódjuk okán – nagyobb eséllyel számíthat a diákok olvasóvá nevelésében elkötelezett magyartanár (vö. *Carroll, 2008; Manxhuka, 2016; Kusper, 2019; Kiss, 2020a*).

A tanegységbe válogatott regények komparatív elemzését azoknak a zsáner műfaji rendszerébe való besorolásával kezdtük, melyhez *Galuska* és *Feleky* fantasytipológiáját alkalmaztuk (vö. *Kiss, 2021; Galuska és Feleky, 2015a és 2015b*). Azonosítottuk az ún. másodlagos (fantázia)világok jellegét és viszonyát az elsődleges (reális) világhoz, majd feltártuk a két tér közötti átjárás módozatainak

különbözőségeit. Összehasonlításunk folytatásában a *Tolkien-* és *Lewis-*regényekben ábrázolt világok (*Középfölde* és *Narnia*) megalkotásának történetét mint eredetmítoszt olvastuk, majd összevetettük azokat a klasszikus görögség és a *Biblia* teremtéstörténetével, továbbá megállapítottuk, hogy *Riordan* regénye áll legközelebb az antik mítoszok létértelmezéséhez, hiszen a *Percy Jackson* „betolakodófantázia”, azaz e regénysorozat esetében nem beszélhetünk másodlagos világról, a fantasztikus elemek (az olümposzi istenek, mitikus lények, héroszok stb.) a mai *Amerika* mindennapjainak valóságában jelennek meg.

Írásunk második, záró részében a *Percy Jackson*ot helyezük középpontba, hogy különböző témák körében ejtett mélyfúrásokkal alapozzuk meg a regény mítosz felőli olvasatát: megvizsgáljuk, milyen kapaszkodókat nyújt a regény mítoszként való értelmezéséhez a mítoszkritikai irányzat fogalmi kerete és értelmezői eszköztára, igyekszünk választ adni arra a kérdésre, hogy miképp segíthetik elő e népszerű alkotások a mítosz mint tananyag megértését, tantárgyi koncentrációban történő feldolgozását a középiskolában, majd arra is kitérünk, hogy a regények archetipikus, mesei vonásokat mutató szereplői milyen azonosulási mintákat kínálnak fel a diákoknak, ezzel párbeszédet folytatunk *Kusper Judit* témába vágó tanulmányával.

Mitéma, motívum, attribútum

A mítoszkritikai vizsgálódások (melyek a mítoszok leírásának leginkább angolszász és francia nyelvterületen jelentős, hazánkban kevésbé meghatározó kísérletei) „*e kiforrott, ám mégis folyton újraírható és gazdagítható, nevesített történetek olvasására koncentrálnak*”. (Kányádi, 2010. 8. o.) A mítoszkritika legnagyobb erényének azt tarthatjuk, hogy „*fogalmi – mint például a mitéma – sokat segítenek a mítoszok leírásában*” (Kusper, 2017. 116. o.), ezt a leíró mozzanatot pedig megkerülhetetlennek tartjuk, ha célunk az, hogy a tanulók a tanegységbe illesztett modern regényeket mítoszként azonosítsák és értékeljék. A regények (különösképpen a *Percy Jackson*-sorozat darabjai) ugyanis úgy írnak újra antik mítoszokat, hogy kiragadják, majd új környezetbe illesztik azok alkotóelemeit (leginkább szereplőket, helyeket, tárgyakat, toposzokat). Ezen – különböző jellemzőkkel és strukturális szereppel bíró – összetevőket a mítoszkritika mitémának, motívumnak és attribútumnak nevezi.

„*A mitéma a mítosz jelentéshordozó részecskéje, építőköve, szegmense, irányjelzője; felismerése az olvasó feladata*” (Kányádi, 2010. 8. o.), tehát valami olyan specifikum, mely elkülöníti az egyik mítoszt a másiktól. *Percy Jackson* történetének mitémáját az első kötet címében, a villámtolvajlásban ragadhatjuk meg (ugyanis a regény cselekményének elején az istenek azzal vádolják meg a főhőst, hogy ő lopta el az *Olümposzról Zeus*z mestervillámát). Ez a szimbolikus jellegű cselekedet ragadja ki iskolájából és helyezi el *Percy*t az istenek viszályában, s ennek következtében indul majd el a mű egészét átfogó útjára, melyet – mint minden valamire való mesei hősnek – segítőkkel kell bejárnia. *Zeus*z villámának

ellopása tehát a regény lapjain a szemünk láttára formálódó és megszülető *Percy*-mítosznak, a főszereplő saját történetének mitémája, jelentéshordozó összetevője, melyhez számos egyéb motívum kapcsolódik.

„*A motívumot a mítoszzal kapcsolatban álló, a témával ellentétben konkrét, a mitémához képest viszont általános, kevésbé rögzült fogalomnak*” tekinthetjük (Kányádi, 2010. 9. o.), „*az attribútum pedig ikonográfiai fogalom, mely a mítosz névadójának képi megfogalmazásához tartozik, utal viselőjére*”. (Kányádi, 2010. 10. o.) *Percy* modern környezetben kibontakozó mítoszának meghatározó motívumai kevertek, ugyanis az antikvitásra és napjaink valóságára egyaránt mutatnak, ilyenek például a lokalizációt jelentő „*Amerika*” és „*nagyváros*”, a főhős útját és helyállását legjobban körvonalazó „*próbatétel*” és „*viszály*”. Attribútumok tekintetében pedig a főhős helyett (a mítosz témakör ismeretanyagát szem előtt tartva) érdemes inkább a regényben a nevesített, cselekvő isteneket (*Dionüszosz, Árész, Poszeidón* stb.) megvizsgálni, ugyanis – ahogy ezt a későbbiekben néhány példán keresztül érzékeltetni is fogjuk – a szerző találó poétikai megoldásokkal aktualizálja (megjelenésükben és viselkedésükben is) az antik isteneket, s teszi ezt úgy, hogy azok újragondolt attribútumai egyszerre idézik fel e kellékek antik prototípusait, miközben napjaink egyértelmű kulturális referenciáiként is funkcionálnak (vö. *Pataki, 2020*). A továbbiakban a regény bizonyos szöveghelyeinek idézésével és értelmező bemutatásával kívánjuk illusztrálni a mítoszkritikai megközelítésben rejlő lehetőségeket.

Ahogy korábban utaltunk rá, *Riordan* regénye számos mitikus személyt, lényt vonultat fel, akikkel a főszereplőnek kalandjai során találkoznia, egyezkednie vagy küzdenie kell, s mivel az elbeszélő, *Percy*, tudtán kívül „kerül bele” az istenek mozgatta történésorozatba (sokáig nem is fogadja el e létértelmezés valóságosságát), így fokozatosan döbben rá az útjába kerülő szereplők valódi kilétére, ezáltal az őt követő, a mitikus környezetben vele együtt tájékozódó olvasó is folyamatosan részt vesz az antik alakok felismerésének játékában. *Percy* (és az olvasó is) mítoszokról szerzett előzetes tudásának előhívásában érdekelt (ahogy ez *Percy* kapcsán több alkalommal tematizálódik is a műben), és végső soron akaratlanul is a mítoszkritika módszertanát kell működtetse, hogy azonosítani tudja a mitikus szereplőket (s aki olvasta a regényt, az tudja, erre hőseinknek mekkora szüksége van, hogy kikerüljenek a szorult helyzetekből). Az előzetes tudás mozgósítása a regény megértésének és élményszerű olvasásának kulcsát is jelenti, s fontos lépés annak a – konstruktivista pedagógia terminológiájában értelmezett – konceptuális váltásnak az előkészítésében, mely a mítosz fogalmának átértékelését, performatív létének megértését kínálhatja a diákok számára, még akkor is, ha az eltérő minőségű előzetes ismeretek egyes esetekben a művelődést és a kulturális gazdagodást gátló tényezőkként azonosíthatók (*Medovarszki, 2020*).

Az előzetes tudás előhívásának fontosságára jó példa *Percy* találkozása a *Minótaurosszal*, mely a regénycselekmény első nagy ütközete, s egyben a főhős számára az antik mítoszok jelenvalóságára történő későbbi rádöbbenést is megalapozza. Az antik mitológia talán leghíresebb börtönlakójával (vö. *Kányádi,*

2010) egy viharos autót sodorja össze Percyt, mikor anyjával és Grover nevű iskolatársával (későbbi segítőjével, aki egyébként egy szatír) a héroszok menedékéül szolgáló *Félvér Tábor* felé igyekeznek. Első pillantásra hősrünk csak a szörny körvonalait látja, s még emberi kinézetet tulajdonít neki: „*Hátranéztem. Egy újabb villám fényénél egy alakot pillantottam meg a sáros ablakon keresztül. Felénk tartott az útpadkán. A látványtól libabőrös lettem. Sötét tömeg volt, nagy testű férfi, akár egy rögbijátékos. Mintha takarót tartott volna a feje fölé. Felsőteste izmos és csupa göndör szőr. Két keze úgy meredt felfelé, mintha szarva lenne.*” (Riordan, 2017. 50. o.)

Percy a villámlás fényénél tett pillanatnyi megfigyeléseiből csak következtetni tud (amit a mintha szó nyomatékosító ismétlése is jelez), ám ezek a feltérképező leírások már (ha bizonytalanul is) tartalmazzák a *Minótauros* néhány attribútumát (szőr, szarv, nagy termet). A jelenet folytatásában a lény egyre közelebb kerül *Percy*ék autójához, így az azonosítás is egyre pontosabbá válik: „*Nagyon dühös lettem... dühös voltam anyára, a kecske Groverre, a szarvas szörnyre, aki lassan, megfontoltan tart felénk, mint egy... a francba, mint egy bika! [...] Visszanéztem. Most először vehettem jobban szemügyre a szörnyet. Két méternél is magasabb volt, könnyedén járt, karja, lába olyan, mint a testépítő magazinokban: dagadó bicepsz és tricepsz és egy csomó más »cepsz«, mintha baseball-labdák lennének erekkel átszótt bőre alatt. Ruha nem volt rajta, csak alsógatya, vakító fehér Fruit-of-the-Loom márkájú darab, ami akár mulatságos is lehetett volna, ha a felsőteste nem olyan, amilyen. Félelmetes. Sprőd, barna szőrzet borította, ami képzeletbeli öve tájékától egyre sűrűbb lett a válla felé.*” (Riordan, 2017. 51. o.)

A lény részletező leírása több szempontból is említésre méltó. Megjelenik benne ugyanis a kortárs populáris alkotásoknak az a sajátossága, hogy ezek a művek kulturális vonatkozásait tekintve is maiak, tehát képeiket, hasonlataikat a ma (szub)kulturáiból nyerik, ezáltal is elősegíthetik diákolvasóik bevonódását a regény világába, mindeközben pedig frissességet, aktuális színezetet adnak az antik formáknak, részben megszüntetve ezzel azok kanonizált „sérthetlenségét”. Ilyen kulturális vonatkozásoknak tekinthetjük a népszerű amerikai sportokra (baseball és rögbi) tett utalásokat, a testépítés felidézését, valamint az ismert márka említését. Mindemellett (vagy épp ennek következtében) a részlet képes érzéletes, szemléletes (mégis sok vonásában újszerű) leírást adni egy jól ismert mitikus alakról. A regény egyébként is bővelkedik a hasonló ábrázolásokban, a *Párház* például az út szélén fonogató idős nénikéknek, míg a fúriák szigorú tanárnőknek tűnnek, s ezek a mindannyiunkban az ismerősség érzését keltő képi megfeleltetések csak még hitelesebbnek tüntetik fel a mítoszok modernizálásának eljárását.

A *Minótauros* további tanulmányozása végül eljuttatja *Percy*t a felismerésig: „*Nyaka csupa izom és szőr, feje hatalmas, a pofája olyan hosszan nyúlik előre, mint a karom, nedves orrában fényes rézkarika; szeme kegyetlen, izzó fekete; és a szarvai... hatalmas, fekete-fehér szarv, olyan hegyes, amelyet elektromos hegyezővel sem lehet csinálni. Felismertem a szörnyet. Mr. Brunner az első között mesélt róla. De nem lehet igazi!*” (Riordan, 2017. 52. o.) A ráismerés együtt jár (na)

a mitológiaórán tanult mítoszok (melyekről a fiú tanára mesélt) jelenvaló létének elfogadásával is, ezt azonban ekkor még *Percy* képtelen megtenni.

A felismerés magával hozza a lény megnevezésének aktusát is, mely cselekvés veszélyeire a főhóst anyja figyelmezteti: „*Parszifé fia – mondta anyja. – Nem tudom, mennyire elszántak... Lehet, hogy meg akarnak ölni téged. – De hiszen ez a Mino... – Ne mondd ki a nevét! – figyelmeztetett. – A neveknek hatalmuk van.*” (Riordan, 2017. 52. o.) A rettegett gonosz, az ellenség meg nem nevezése, tabusítása már a *Harry Potter* világából is ismerős lehet (ahol *Voldemortra*, a sötét varázslóra, a névtől való félelem miatt *Tudjukkiként* hivatkoznak), itt azonban a név emlegetése a viselőjének megidézését, újbóli megjelenését eredményezheti, ezért azzal valóban vigyázni kell. *Percy*t a megnevezésre és tudásának bizonyítására irányuló vágya azonban rendre a név kimondására ösztönzi, ahogy később, a táborban történetek leírásakor is olvashatjuk: „*A Minótaurusz – mondtam. – Hm, Percy, nem jó ötlet... – Így hívják a görög mitológiában, ugye? – kérdeztem, illetve inkább kijelentettem. – A félig ember, félig bika lényt.*” (Riordan, 2017. 59–60. o.).

A főhősnek a mítoszokra mint felidézendő és alkalmazandó tudásra való ráutaltságát, a különböző mitikus alakok fokozatos felismerésének játékát olyan regényszervező elvnek tekinthetjük, mely megteremti a (feltételezett) fiatal olvasó számára a címszereplővel való azonosulás befogadói helyzetét. A tizenéves olvasó ugyanis feltehetően szintén rendelkezik valamennyi ismerettel a mítoszok terén (például biztosan hallott már a *Minótaurosztól*, valamit tudhat az olümposzi istenekről, ismerős lehet számára *Herkules* vagy más félisten neve stb.), s életkora, olvasottsága-műveltsége, érdeklődése, aktuális vagy korábbi tanulmányai függvényében ez a tudás még lehet éppoly esetleges és rendszertelen, mint *Percy* esetében – akinek, mint ahogy a továbbiakban látni fogjuk, egyes figurák beazonosításakor gyakran kínosan lassan esik le a tantusz –, de olyan olvasót is könnyedén találhatunk, aki gazdag mitológiai tudással rendelkezve vág neki a mű olvasásának, és éppen ezért *Percy*nél sokkal hatékonyabban és gyorsabban képes felismerni a regény mitikus alakjait.

Fentebb tett megállapításaink és az újragondolt attribútumok szerepeltetésének eklatáns példáját láthatjuk szintén a regény elején, *Percy* táborba kerülésekor, közvetlenül a *Minótaurosztól* kaland után, mikor hősünk *Dionüszossal* találkozik. „*A velem szemben ülő férfi alacsony volt, de kövér. Orra vörös, nagy szeme vizenyős, göndör haja olyan fekete, hogy mélylilában játszott. Úgy nézett ki, mint a festményeken a pufók kis angyalkrapekok. Hogy is hívják őket? Hub-hub? Nem. Kerub. Ez az! Tisztára, mint egy kerub, aki lakókocsitelepen cseperedett középkorúvá. Tigrismintás hawaii inget viselt*” (Riordan, 2017. 63. o.). Az idézetben újfent megfigyelhetjük a nyelvi regiszterek és kódok keveredését, *Percy* ugyanis az ekkor még fel nem ismert istent a kerubokhoz hasonlítja, ami eltér a *Minótaurosztól* sportolóként való leírásának modernségétől, ám a kerub szó közvetlen szövegkörnyezete mai, szlenges kifejezésekkel (pufók, krapek) oldja fel az összevetés komolyságát. Arról nem is beszélve, hogy a kerubokat a főszereplő

először a hangzásában közel azonos hub-hub szóval nevezi meg, ami megint csak *Percy* töredékes ismereteit hangsúlyozza, s komikus elemként jelenik meg.

Az idézett szövegrész másik jelentéshordozó eleme az alak külső leírásában keresendő, a tigrismintás hawaii ing a mitikus keretrendszerben gondolkozó olvasó számára jelzésértékű lehet, ám *Percy* számára eleinte még nem az, hiszen talán a többség körében kevésbé ismert mitológiai motívumokra mutat rá (jelesül arra, hogy *Dionüszoszt* gyakorta tigrissel együtt ábrázolták). A vörös orr és vizenyős tekintet szintén beszédes, hiszen utal a borfogyasztás következtében megjelenő külső jegyekre, melyek hősünknek is szemet szúrhatnak, ahogy ezt kicsivel későbbi belső kommentárjában meg is fogalmazza: „*Szatír* legyenek, ha *Mr. D* nem *puszzipajtása a borosüvegnek*.” (Riordan, 2017. 64. o.) *Percy*nek ezután is jó esélye nyílik *Dionüszosz* isteni jellegének felismerésére, mikor az mágikus, természetfeletti hatalmának bizonyítékaként a semmiből terem: „*Csettintett, mire kis kehely jelent meg az asztalon, mintha a napfény egy pillanatra elhajlott volna, és pohárrá szövéődött volna össze. A kehely magától telt meg vörösborral.*” (Riordan, 2017. 69. o.)

Végül a motívumok, mozaikdarabkák összeállnak, és – ahogy a *Minótauros* esetén – itt is eljutunk (*Percy*vel együtt) az attribútumok számbevételén át, mozgósított előzetes tudásunk alkalmazásával és aktualizálásával az istenség azonosításáig: „*Végiggondoltam a D-betűs neveket a görög mitológiában. A bor. A tigrisminta. A sok satír errefelé... ahogy Grover összehúzta magát, mintha Mr. D a feljebbvalója lenne. – Ön tehát Dionüszosz – mondtam. – A bor istene.*” (Riordan, 2017. 70. o.)

Úgy véljük, a tárgyalt regényrészletek feldolgozásának és diákokkal közösen végzett értelmezésének pedagógiai haszna abban rejlik, hogy úgy segíti hozzá a tanulókat a mítoszolvasás stratégiájának elsajátításához és gyakorlatahoz, hogy a mítosz jelentéshordozó összetevőire (mitémákra, motívumokra és attribútumokra) irányítja a figyelmet azzal, hogy meghívja az olvasót a mitikus alakok és jellegzetességek felismerésének játékába, mégpedig egy olyan regényszöveg befogadásán keresztül, mely nyelvileg könnyebben hozzáférhető akár a kisebb olvasási rutinnal rendelkezők számára is. Feltáró mítoszkritikai elemzésünket a regényhősök által kínált szereplehetőségek felmutatásával folytatjuk, kitekintve egy, a mű tanításakor adódó esetleges tantárgyi koncentrációra is.

Hősök a mesék és mítoszok határán

Ahogy korábban említettük, *Riordan* regénysorozatának első darabja, *A villámtolvaj* az istenek közti viszályt, az antik mítoszokból ismert theomakhia egy aktualizált, modern változatát használja eszközként arra, hogy hősét, *Percy Jackson*ot elindítsa útjára, melyet be kell járnia azért, hogy végül (próbák egész sorát leküzdve) megtalálja saját helyét a világban. *Kusper Judit* (2017) Továbbélő mítoszok, modern eposzok című írásában megállapítja, hogy „*minden mítosz(szerű történet) magát a hőst teszi próbára, aki – a műfaj specifikumaitól függően – a*

világ megmentésével saját világát menti meg, sőt hozza létre, vagy éppen [...] önnön teljességét találja meg”. (Kusper, 2017. 119. o.) *Riordan* főhőse számára ez az út ráadásul isteni származásának megismerését, az apával való találkozást és ezáltal identitásának megszilárdítását is hordozza, ezzel a mű a fejlődésregények hagyományához is kapcsolódik. Célszerű lenne a hősök jellemzését a címszereplő bemutatásával kezdeni, ugyanis – ahogy arra Kusper *Judit* is rámutat – az „eposzszerű mű (legyen az eposz, mese vagy éppen regényformában megírt modern eposz) olvasása, befogadása során talán a legszerteágazóbb, legsokoldalúbb értelmezési lehetőségeket a főhős alakja kínálja” (Kusper, 2017. 119. o.), *Percy Jackson* figurájának értelmező bemutatását azonban több írásban is megtalálhatjuk (vö. *Pataki*, 2020; *Sunde*, 2020), *Tolkien* regényhőséről, *Frodóról* Kusper értekezik (vö. Kusper, 2017), a *Narniába* csöppenő *Pevensie* testvérekről pedig többek között *Fabrizi* munkájában olvashatunk (vö. *Fabrizi*, 2012). Tanulmányunk terjedelmi korlátaira való tekintettel mi *Riordan* regényének főhőse kapcsán csupán néhány értelmező megjegyzésre szorítkozunk, és inkább röviden a segítők karaktereit helyezzük fókuszba, hogy ismert populáris művek hasonló hőseivel összevetve, komparatív megközelítésben értékeljük őket.

A közoktatás bevett kánonjának lebontására, áthangolására több út is kínálkozik. Tehetünk úgy, hogy a változatlanul hagyott tananyagot új megközelítésekben, úgy fókuszokkal tárgyaljuk. Megállapítható például, hogy az oktatott tananyagban még mindig kevés a női szerző, míg tanulunk például *Petőfi Sándor* költészetéről, de nincs szó arról, hogy felesége, *Szendrey Júlia* nem csupán a múzsájaként tevékenykedett, hanem az első olyan magyar költőnk között volt, akik anyagi megbecsültséget is szereztek maguknak (Szűts-Novák, 2019). *Petőfi* költészetének rendhagyó feldolgozására korábban is tettünk már kísérletet, mikor kooperatív projekt munka keretében készítettünk társasjátékot a középiskola hatosztályos képzésének hetedik évfolyamán (vö. *Kiss*, 2020b). A projektekben való gondolkodás mellett a csoportmunka – melynek ötpilléres komplex modellje hangsúlyozza a tanulók alkotó együttműködését, egymástól való függését és a sikerességért tartozó felelősségét (*Medovarszki*, 2022) – is adekvát megoldásokat szolgáltat számunkra az új szemléletű irodalomtanítás során.

A másik út – mely alternatív görög mitológia tanegységünk alapjául szolgál – a kánon és a tananyag megváltoztatását tűzi ki célul. A kortárs populáris művek (a klasszikusokhoz képest) ugyanis olyan megváltozott és folyamatosan változó, aktualitásuk miatt értékes narratívákat kínálhatnak, melyekben a diákok saját világukhoz szorosabban kapcsolódó mintákra bukkanhatnak. Ahogy arra *Pataki Elvira* is felhívja a figyelmet, a „gyermek- és ifjúsági regények történetalkotására vonatkozó normatív alapfeltételek utóbbi évtizedekben tapasztalható módosulása nyilvánvaló módon mutatkozik meg *Riordan* műveiben is, mindenekelőtt a szereplők társadalmi, vallási, nemi hovatartozásának változásában: a fehér, anyagi-érzelmi biztonság jellemezte középosztálybeli fiúkat és lányokat nehéz sorsú, diszkrimináció sújtotta szereplők váltják, a hagyományos családmodell helyett megjelenik az egyszülős, illetve mozaikcsalád, a szülő betegsége vagy káros

*szenvedélye miatti diszfunkció, az árvaság motívuma” (Pataki, 2020. 101. o.). A Riordan-regény mítosz felőli olvasásának tárgyalásakor (a mitikus lények megnevezésének veszélyei és a tabusítás vonatkozásában) már felidézttük Rowling regénysorozatát, a *Harry Pottert*, azonban a két populáris alkotás főhőseinek egymás mellé helyezése Pataki gondolatainak tükrében is érdekes tanulságokkal szolgálhat. Ahogy *Harry*, úgy *Percy* is „tökéletesen illeszkedik a mítosz- és mesehősök sorába, magán viseli azokat a jegyeket, melyek archetípusokként tapadhatnak a kereső típusú hőshöz”. (Kusper, 2017. 120. o.)*

Percy már a regény elején is keresőként tűnik fel, problémás fiúként, akit több iskolából is kirúgtak, és aki mindig különös balhékba keveredik (ebben is hasonlít *Harry*hez). Ráadásul bentlakásos iskolák tanulójaként távol kell élnie anyjától (akihez egyébként ragaszkodik, és akit a cselekmény elején, épp a *Minótauros*szal vívott párbaj során „veszít el”). Apja kiletét (egy darabig) homály fedi, nevelőapja viszont visszataszító figura. Tehát családja gondoskodására éppúgy nem számíthat, ahogy *Harry*, akinek útját végigkíséri az elhunyt szülőkhöz kapcsolódás vágya, míg *Percy* küzdésének motivációját az apa megismerésére irányuló természetes kíváncsiság és az anya haláláért való bosszúállás dühe jelenti. „A mű kezdetekor megfogalmazódó árvaság allegorikus párhuzama a szubjektum árvasága, a világ szabályainak érthetlensége, a káoszba való belépés, az az állapot, melyben az egyén már nem tud támaszkodni legfőbb segítőire, az anyára és az apára. A mítoszszerű műben éppen ezért a hős szükségszerűen vagy elveszíti szüleit, vagy leválik anyjáról, [...] esetleg szülei mostohaként jelennek meg, ám mindenképp egyedül (illetve majd későbbi segítőivel) kell szembenéznie saját kihívásaival.” (Kusper, 2017. 120. o.)

Percy útja mintát és biztatást adhat minden olyan befogadó számára, aki a regényszereplőhöz hasonló szociokulturális háttérrel rendelkezik, vagy esetleg csak problémásnak, balhésnak, társainál gyengébb képességűnek titulálják, ugyanis ha egy „rossz anyagi körülmények között, alkoholista nevelőapjának kiszolgáltatottan, ráadásul (látszólag) mentális fogyatékossgal élő tizenkét éves fiúról” (Pataki, 2020. 101. o.) kiderül, hogy egyedül ő képes rendet tenni a világnak az olümposzi istenek viszálya miatt megbomlott harmonikus rendjében, akkor (némi egyszerűsítéssel élve) azt mondhatjuk, hogy bármelyik fiatal olvasóban ott lehetnek a hőssé válás csirái.

*Percy*t küldetésén (és már jóval azelőtt is) segítő karakterek két köre (kortárs barátok és vigyázó felnőttek) támogatja, s ez a poétikai-strukturális megoldás is erősíti *Riordan* és *Rowling* sorozatának egymásra hatását (de *Tolkien* klasszikusa is bekapcsolható ebbe az összevetésbe). A két előzményregény felnőtt segítője, *Gandalf* és *Dumbledore* „mindkét műben varázslóként jelenik meg, tudásuk és hatalmuk világuk jó oldalán a legjelentősebb”. (Kusper, 2017. 123. o.) *Percy Jackson* mentora – a mű mitológiai beágyazottságának megfelelően – természetesen maga is mitikus alak, aki nem is lehet más, mint az a *Kheirón*, aki *Héraklész* nevelője is volt. Pataki is kiemeli, hogy „a felnőtt pártfogók legfontosabbja a magát mozgássérült latintanárnak álcázó, kentaurságát

kerekesszékkal leplező Cheirón, aki a műveltséget és a józan ítélőképességet testesíti meg, s aki a történet kezdetén a Metropolitan Museum antik szoborgyűjteményében menti meg a főhőst az undok matektanár [...] alakjában életére törő fűriától". (Pataki, 2020. 102. o.) Ami megkülönbözteti Kheirónt a másik két bölcs segítőtől, az jóval korlátozottabb szerepköre, mert míg *Dumbledore* és *Gandalf* az út tetemesebb részén kíséri a hőst (vagy hősokeket), addig *Kheirón* gyakorlatilag csak *Percy* táborba kerüléséig van jelen tevékeny tanítóként, küldetésének megkezdésétől a hősöz teljesen barátaira van utalva.

A hőst útján kísérő barátai olyan személyiségjegyek, tulajdonságok, képességek birtokosai, melyek szükségesek a küldetés teljesítéséhez, s melyek a főhősből hiányoznak, éppen ezért nélkülük vállalkozása biztos kudarca volna ítélve. *Percy*, *Poszeidón* fiaként, a tengerhez hasonló jellemvonásokat és viselkedésformákat mutat fel (ezt a regény több helyen is jelzi): zabolátlan, nehezen szabályozható, hirtelen haragú, vakmerő, általában érzelmi módon reagál, nem töpreng, nem analizálja a helyzetet. Éppen ezért nem meglepő, hogy egyik mellérendelt segítőjére a higgadság, a tervezés és az észszerűség jellemző, ő *Annabeth*, akivel *Percy* a táborban ismerkedik meg, aki szintén félvér, természetesen *Pallasz Athéné* gyermeke. Bár eleinte nem kedvelik egymást, a cselekmény folyamán rájönnek, hogy szükségük van egymásra, a másokban rejlő képességek nélkül elégtelenek lennének a feladat elvégzésére. *Annabeth* alakjában egyébként könnyen felfedezhetjük a *Harry Potter*-regények *Hermioné*ját, aki hasonló funkciót tölt be, s személyisége, viselkedése, a főhőshöz való kezdeti viszonyulása is hasonló *Annabeth*éhez. Ugyanúgy ráismerhetünk *Grover*, „a környezetvédő, a hősokek alvilági útja során a *Styx* szennyezettségén felháborodó, afro-amerikai származású szatír” (Pataki, 2020. 102. o.) karakterében *Ron Wesley* jellemvonásaira. Ő ugyanis a kicsit kétbalkezes, kevésbé tehetséges, ám rendkívül hűséges és odaadó barát, aki gyakran a komikum forrása is. Mindkettőjüket teljesítési vágy fűti, míg *Ron* népes és nála tehetségesebb varázslókat felvonultató családjából akar kitűnni, addig *Grover* bizonyítani akarja, hogy alkalmas a szatírok küldetésére, hogy megtalálja *Pánt*.

Meglátásunk szerint *Grover* alakja a tantárgyi koncentráció pedagógiai lehetőségei felé mozdíthatja el a regény feldolgozását, a szatír természetéhez és az emberek által elkövetett szennyezéshez való hozzáállása ugyanis a természettudomány és földrajz tantárgyak érdeklődésének homlokterébe helyezheti a művet, ezt újabb szövegrész idézésével illusztráljuk: „- *Elkenődtem ettől, Percy. – Mitől? Hogy egy ilyen idéetlen küldetésre vállalkoztunk? – Nem. Ettől – mutatott a földön heverő szemétre. – Meg az égtől. Nem is lehet a csillagokat látni. Az eget is beszennyezték. Szörnyű idők ezek egy szatírnak. – Ó, igen. Gondolom, környezetvédők vagytok. Metsző pillantást vetett rám. – Csak az emberek nem azok. A ti fajotok igen gyors ütemben szennyezi el a bolygót... Á, felejtsd el! Semmi értelme egy embernek magyarázni. Ha a dolgok így mennek tovább, sosem találom meg Pánt.*” (Riordan, 2017. 181–182. o.) Ebben a rövid, kissé talán didaktikus részletben a fenntarthatóságra nevelésről szóló diszkurzus

olyan meghatározó pontjai tematizálódnak, mint a szemetelés vagy a fényszennyezés. Percy tipródása közvetlenül a beszélgetés után („*Na de én mennyivel vagyok jobb?*”) a befogadót is morális dilemma elé állíthatja, melyben szembesülhet saját felelősségével. Az ilyen és ehhez hasonló tartalmak hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a környezeti nevelési munka során előforduló ismeretek más szemszögből kerüljenek bemutatásra, ezzel is segítve a tantárgyak közötti távolság áthidalását, valamint az elmélettel szemben újabb és újabb példákat mutatnak fel a gyakorlati tudásmegvalósításra (Krakker, 2020).

Írásunk keretei nem teszik lehetővé, hogy a segítők szerepét a közösen átélt kalandok (a *Medúza* és *Prokrüsztesz* legyőzése, menekvés a fűriák elől, vadállatok kiszabadítása, *Árész* pajzsának megszerzése, az alvilágba való alászállás stb.) átfogó bemutatásával érzékeltessük, vizsgálatukkal sokkal inkább a populáris regények egymás mellett olvasásában, párhuzamos, komparatív értelmezésében megbújó lehetőségek kibontására törekedtünk. A három tárgyalt regény segítő karaktereinek azonos funkcióit egy összegző gondolatban ragadhatjuk meg: *Percy kísérőihez hasonlóan „Frodó társai is hasonló szerepet töltenek be útjuk során, mint Harry barátai: kiegészítik egymást, egy-egy jelentős személyiségjegy megtestesítői, egy egész részei, olyannyira, hogy nélkülük lehetetlen lenne a küldetés végrehajtása: lehet, hogy tettük nem ér fel a főhős tetteivel, az út végén mégis nélkülözhetetlen, hogy az addig háttérbe szoruló, mellékszálát képviselő barát/személyiségjegy hozzájáruljon a küzdelem betetőzéséhez.”* (Kusper, 2017) Mindhárom mű végén szimbolikusan el is válnak egymástól a barátok, *Frodó* elhagyja *Középföldét*, *Ron* és *Hermione* közös családot alapít, *Grover* pedig nagyapja nyomdokain járva elindul *Pán* felkutatására, egyedül *Lewis* művében maradnak együtt a *Pevensie* testvérek. Ezek a párhuzamosságok és funkcióbeli azonosságok azért jelentősek, mert a mitikus kapcsolódások mellett szintén hozzájárulhatnak a regények értelmező befogadásához, élményszerű olvasásához.

Összegzés

A kétezres évek elejének vitathatatlanul és máig hatóan legolvasottabb regénye, a *Harry Potter* megjelenése óta sokan keresik a választ arra, hogy miért ez a mű válhatott generációkat olvasóvá nevelő sorozattá. A tanulmányunkban bemutatott és elemzett modern mítoszok, ha *Rowling* regényéhez mérhető hatást nem is értek el (az olvasás megszerettetése terén), nagy népszerűségnek örvendenek, és kiterjedt olvasói bázissal rendelkeznek. Úgy véljük, talán *Kusper Judit* munkánk egyik mottójának választott gondolata szolgálhat leginkább magyarázattal a fantáziavilágok popularitására. Gyerekként, fiatakként, már részben a mesék vonzásából (az iskola által is) kiszakítva, de még a meséken formálódott és kimunkált olvasói gyakorlattal szükségünk és igényünk van olyan alkotásokra, melyek ismert történeteinkhez hasonlóan egy megbomlott világrendbe helyeznek minket, amit aztán a hőssel együtt újra harmonikussá és rendezetté tehetünk; melyek vágyott, de csak a művészet által magunkévá tehető képességek, varázserő birtokosává tesznek minket; melyek olvasásába úgy merülhetünk el, hogy

időlegesen kiesünk mindennapi élethelyzetünkől, hogy azután a regény olvasatát átjátszva saját valóságunkba érkezzünk vissza.

A modern mítoszok – látszólag – sokak számára teszik lehetővé ezt a fajta olvasói immerziót, s mindemellett úgy adják meg a különlegesség és egyediség, a novum élvezetét, hogy olvasásukhoz – a már sokszor végigkövetett mesei narratíva és az archetipikus szereplők jelenléte miatt – az ismerősség érzése is kötődik. Az antik mítoszok ismert és kevésbé ismert motívumai, a kanonizált történetek mitémái, izgalmas kalandok híres alakjai, félelmetes szörnyei, a hatalmas olümposzi istenek attribútumai a kortárs fantasyregény nyelvi humorral és popkulturális utalásokkal gazdagon átszőtt világában minket is kalandozásra és bevonódásra csábító módon, modern köntösben jelennek meg.

Iskolai olvasmányként a *Percy Jackson* hidat képezhet tananyag és élmény, antik és mai, klasszikus és kortárs között, játékos tanulásra, mitológiai ismereteink mozgósítására és folyamatos bővítésére hív minket, ahogy láthatjuk ezt olyan diákoknál, akik épp a regény hatására mélyülnek el és tesznek szert elismerésre méltó jártasságra a görög mitológiában. A *Percy Jackson* tehát az antik mítoszok továbbélő és újraindított hagyománya, a hatékonyabb olvasóvá nevelés egy lehetősége mellett azt is megmutatja, „*hogy nemcsak a klasszikus világirodalmi kánon szolgálhat a tudás archívumaként, hanem – egy másfajta közösség számára – a kortárs popkultúra is*”. (Keserű, 2021. 298. o.) Saját görög mitológia tanegységünk és azt bemutató írásunk is erre kívánta felhívni a figyelmet.

Irodalom

- Carroll, Shiloh R. (2008). *Fantasy and Pedagogy: the Use of Fantasy in College Classrooms*. Master's Thesis, Radford University. https://www.radford.edu/scarroll21/Shiloh_Entire_Thesis.pdf (letöltés ideje: 2022. 12. 14.)
- Fabrizi, Mark (2012). *Teaching critical literacy skills through fantasy literature: Case studies from three Connecticut high schools. Thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy*. University of Hull. <https://hydra.hull.ac.uk/assets/hull:6902a/content> (letöltés ideje: 2022. 12. 14.)
- Galuska László és Feleký Mirkó (2015a). *Typologia phantastica. A fantasztikum rendszertana I. rész*. Könyv és Nevelés, 17. 3. 63–82.
- Galuska László és Feleký Mirkó (2015b). *Typologia phantastica. A fantasztikum rendszertana II. rész*. Könyv és Nevelés, 17. 4. 34–56.
- Kányádi András (2010). *A képzelet topográfiája. Mítoszkritikai esszék*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár.
- Keserű József (2021). *Lehetnek sárkányaid is. A fantáziavilágok építése mint kulturális gyakorlat*. Prae Kiadó.
- Kiss Dávid (2017). Mítoszok és mesék határán. Bevezetés A Gyűrűk Ura teremtésmitológiájába. In: Zimányi Árpád (szerk.) *A Magyar Tudomány Ünnepe 2016. Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből*. Líceum Kiadó, Eger. 135–141.
- Kiss Dávid (2020a). Olvasóvá nevelés és a populáris irodalom – Eltérő irodalmi regiszterek szerepe a tanításban a Nemzeti alaptanterv tükrében. In: Fodor József Péter, Mizera Tamás

- és Szabó P. Katalin (szerk.) „*A tudomány ekként rajzolja világát*” *Irodalom, nevelés és történelem közös metszetei II.* Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest. 38–58.
- Kiss Dávid (2020b). Játékos irodalomtanulás kooperatív projektmunka keretében. In: Medovarszki István (szerk.) *Tantárgy-pedagógiai kaleidoszkóp: 2020: Reformpedagógiai és tantárgy-pedagógiai tanulmányok.* Békéscsaba, Magánkiadás. 51–64.
- Kiss Dávid (2021). A Ruhásszekrényen át az Olümposzra I. Fantasy regények az irodalom tananyag tanórai feldolgozása és az olvasóvá nevelés szolgálatában. In: Medovarszki István (szerk.) *Tantárgy-pedagógiai kaleidoszkóp: 2021: Pedagógiai, neveléstudományi és szakmódszertani tanulmányok.* Békéscsaba, Magánkiadás. 81–92.
- Kracker Anna (2020). *Egy környezeti nevelési oktatócsomag hatásának vizsgálata kisiskolás korban.* Módszertani közlemények, **60.** 35–46.
- Kusper Judit (2017). Továbbélő mítoszok, modern eposzok. Allegorikus és szimbolikus mintázatok J. K. Rowling Harry Potter és J. R. R. Tolkien A Gyűrűk Ura című művében. In: Zimányi Árpád (szerk.) *A Magyar Tudomány Ünnepe 2016. Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből.* Líceum Kiadó, Eger. 115–125.
- Kusper Judit (2019). Kötelezők, kortársak, klasszikusok. Javaslatok tantervi-tartalmi szabályozók megújítására a magyar irodalom tantárgy kapcsán. In: Kusper Judit (szerk.) *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban. Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae,* Eger, 31–38.
- Manxhuka, Afroditá Meritta (2016). *Aktualizált klasszikusok, avagy a legújabb populáris regényekben rejlő pedagógiai lehetőségek.* Iskolakultúra, **26.** 6. 67–75.
- Medovarszki István (2020). *Lebutítás vagy disszemináció? – A kulturális javak átadását gátló tényezők a konstruktivizmus és az újmédia szemszögéből.* Új Pedagógiai Szemle, **70.** 7-8. 76–90.
- Medovarszki István (2022). *Egy modern didaktika megalapozása felé – A hatékony csoportos tanulás ötpilléres komplex modellje.* Új Pedagógiai Szemle, **72.** 9-10. 116–128.
- Pataki Elvira (2020). *Átjárók az Olymposra: a görög mitológia és a kortárs magyar YA fantasy.* Antikvitás és reneszánsz **IV.** 89–106.
- Riordan, Rick (2017). *Percy Jackson és az Olimposziak 1. – A villámtolvaj.* Könyvmolyképző Kiadó, Szeged.
- Sunde, Åsne Hovden (2020). *The possibilities of YA fantasy literature in upper secondary subject English when teaching the interdisciplinary topic “health and life skills”. Master’s Thesis.* Inland Norway University.
<https://brage.inn.no/inn-xmlui/bitstream/handle/11250/2764696/Sunde.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (letöltés ideje: 2022. 12. 14.)
- Szűts-Novák Rita (2019). *Szendrey Júlia (1828–1868) költőné romantikus gyermekképe.* Korunk, **30.** 84–95.